

TEATR VOSITASIDA KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EMPATIYASINI
RIVOJLANTIRISH YO`LLARI

Qurbonova Lobar Farhodovna

Termiz davlat Pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda empatiyasini rivojlantirishda teatrning o`rni va ahamiyati hamda teatrning bolalarni har tomonlama rivojlanishidagi o`rni haqida mutaxassislarning fikrlari to`g`risida atroflicha fikr yuritilgan.*

**Kalit so`zlar:** *Maktabgacha ta`lim, teatr, empatiya, tarbiyachi, shaxs, o`yin, nutq, sahnalashtirish, rivojlanish, muloqot.*

Teatr faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi, chunki aynan shu yillarda shaxsning asoslari, uning didi va afzalliklari qo'yiladi. Bolani tarbiyalashda asosiy jihatlardan biri bu teatr faoliyatidir. Aynan teatr faoliyati bolaning nutqining ifodaliligini shakllantirish, intellektual va badiiy-estetik tarbiya bilan bog'liq ko'plab pedagogik muammolarni hal qilishga imkon beradi. Teatr o'yinlarida ishtirok etish orqali bolalar odamlar, hayvonlar, o'simliklar hayotidan turli xil voqealar ishtirokchisiga aylanadi, bu ularga atrofdagi dunyoni yaxshiroq tushunish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, teatrlashtirilgan o'yin bolada o'z ona madaniyati, adabiyoti va teatriga doimiy qiziqish uyg'otadi. Teatrlashtirilgan o'yinlarning tarbiyaviy ahamiyati ham juda katta. Bolalar bir-biriga hurmatni rivojlantiradilar. Ular muloqotdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish, o'z-o'zidan shubhalanish bilan bog'liq quvonchni o'rganadilar. Bolalarning teatr o'yinlariga bo'lgan ishtiyoqi, ularning ichki qulayligi, bo'shashmasligi, kattalar va bola o'rtasidagi oson, avtoritar bo'lmagan muloqot, deyarli darhol yo'qolib borayotgan "Men qila olmayman" kompleksi - bularning barchasi hayratda qoldiradi va o'ziga tortadi. Bolalarning butun hayoti o'yin bilan to'la. Har bir bola o'z rolini o'ynashni xohlaydi. Bolani o'ynashga, rol o'ynashga va harakat qilishga o'rgatish, shu bilan birga unga hayotiy tajriba orttirishga yordam berish - bularning barchasi teatrni amalga oshirishga yordam beradi. Teatr bolalar bog'chasida bolalarni hissiy va estetik tarbiyalash vositasidir. Teatr faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar uchun har bir ertak yoki adabiy asar doimo axloqiy yo'nalishga (mehribonlik, jasorat, do'stlik va boshqalar) ega bo'lganligi sababli, ijtimoiy xulq-atvor ko'nikmalari tajribasini shakllantirishga imkon beradi. dunyoni nafaqat aqli, balki qalbi bilan ham ifodalaydi va yaxshilik va yomonlikka o'z munosabatini bildiradi. Teatr faoliyati bolaga uyatchanlik, o'ziga ishonchsizlik, uyatchanlikni engishga yordam beradi. Bolalar bog'chasidagi teatr bolani hayotda va odamlarda go'zallikni ko'rishga o'rgatadi, hayotga go'zallik va mehribonlik kiritish istagini uyg'otadi. Shunday qilib, teatr bolaning har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi. Jamiyatda ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'limda bolalarni maktabga tayyorlash uchun yangi talablarni keltirib

chiqarmoqda. Ulardan biri maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdir. Ijodkorlik shaxsiyatning umumiy tuzilishining tarkibiy qismlaridan biridir. Ularning rivojlanishi umuman bolaning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradi. Taniqli psixologlarning fikricha L.S. Vygotskiy, L.A. Venger, B.M. Teplov, D.B. Elkonin va boshqalar ijodiy qobiliyatlarning asosini umumiy qobiliyatlar tashkil qiladi. Agar bola tahlil, taqqoslash, kuzatish, mulohaza yuritish, umumlashtira olsa, unda, qoida tariqasida, yuqori darajadagi aql topiladi. Bunday bola boshqa sohalarda iqtidorli bo'lishi mumkin: badiiy, musiqiy, ijtimoiy munosabatlar (etakchilik), psixomotor (sport), ijodiy, bu erda u yangi g'oyalar yaratish qobiliyati bilan ajralib turadi. Mahalliy va xorijiy psixologlarning ijodiy shaxsning xususiyatlari va fazilatlarini ochib beradigan ishlarini tahlil qilish asosida ijodiy qobiliyatlarning umumiy mezonlari aniqlandi: improvizatsiyaga tayyorlik, asosli ekspressivlik, yangilik, o'ziga xoslik, birlashma qulayligi, fikrlarning mustaqilligi va baholashlar, alohida sezgirlik. Aynan teatr faoliyati bolalarning badiiy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning o'ziga xos vositasidir. Badiiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan muammolarni hal qilish boshqacha texnologiyani belgilashni, teatr texnikasi va ularning kombinatsiyalarini yaxlit pedagogik jarayonda qo'llashni talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning teatr va o'yin ijodi erkin xarakterga ega. L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, "og'zaki ijodkorlik, drammatizatsiya yoki teatr tomoshasi bilan bir qatorda, bolalar ijodiyotining eng tez-tez va keng tarqalgan turi". Hayotiy taassurotlarni boshdan kechirishning dramatik shakli bolalar tabiatida chuqur yotadi va kattalarning xohish-istaklaridan qat'i nazar, o'z-o'zidan o'z ifodasini topadi. Qoidaga ko'ra, bolalar fantaziyalari orzularda qolmaydi, balki jonli tasvir va harakatlarda mujassam bo'ladi. teatr maktabgacha yoshdagi ijodkorlik estetikasi Drammatizatsiya boshqa ijod turlariga qaraganda yaqinroq, u bolalikning ajralmas qismi bo'lgan o'yin bilan bog'liq bo'lib, turli xil ijodkorlik elementlarini o'z ichiga oladi. Bolalarning o'zlari bastalashlari, rollarni improvizatsiya qilishlari, tayyor adabiy materialni sahnalashtirishlari mumkin. Bu ijodkorlik, tushunarli va zarur, ayniqsa bolalarning o'zlari uchun. Dekoratsiya, kostyum elementlarini ishlab chiqarishda qatnashgan bolalar vizual va texnik qobiliyatlarni rivojlantiradilar. Chizish, o'ymakorlik, haykaltaroshlik faoliyati bolalarni hayajonlantiradigan umumiy g'oyaning bir qismi sifatida ma'no va maqsadga ega bo'ladi va bolalar aktyorlari taqdimotidan iborat bo'lgan o'yinning o'zi bu ishni yakunlaydi va to'liq va yakuniy ifodadir. Barcha bolalar spektakllarni yaxshi ko'radilar. Ular nafaqat spektaklni tomosha qilishni, balki o'zlari ham rassom bo'lishni yaxshi ko'radilar. Kundalik teatr bilan muloqot qilishdan xursand bo'lish uchun siz bolalar bog'chasida teatr burchagini yaratishingiz kerak. Teatr san'ati bolalarga yaqin va tushunarli, chunki teatr o'yinga asoslangan. Teatr o'yinlari va bolaning o'yinlari bir xil konventsiyadan kelib chiqadi va voqelikni hamma ko'radigan va ifodalay oladigan darajada o'ziga qaratadi. Bolalarda o'yinga bo'lgan ehtiyoj, shubhasiz, katta, u juda erta namoyon bo'ladi. Ikki yoki uch yoshida, bolalar bajonidil sakrab tushayotgan quyonlarni va ona tovuqlarining orqasidan yugurayotgan

tovuqlarni tasvirlaydilar. Ular mushukchalar va itlarga, kichik bolalarga aylanishdan xursand. Ularning harakatlari taqlid va taqlid, har doim bir o'lchovli, lekin nihoyatda boy va shuning uchun katta ijobiy zaryadga ega. Dramatizatsiya - bu bolalar ijodiyotining eng keng tarqalgan turi bo'lib, u turli xil shakllarda - kompozitsiyada, improvizatsiya qilishda ham, tayyor adabiy materialni sahnalashtirishda ham namoyon bo'ladi. Bolalarni adabiy syujetlarning ichki hissiy boyligi, qahramonlarning o'ziga xos harakatlari o'ziga jalb qiladi. Teatr va o'yin faoliyati shakllari xilma-xildir va ularning barchasi o'ziga xos tarzda qiziqarli. Kichik sahnalarni o'ynash, reen Karnatsiya qilish, bolalar nutqini jilolaydi, o'ziga ishonchni, topqirlikni rivojlantiradi va ijodkorlik uchun joy ochadi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda empatiya tuyg'usi ya'ni bir-biriga hamdard bo'lish, do'stiga yordam berish hissini uyg'otishda teatr va sahnalashtirish faoliyati juda muhimdir. Bunda bolalarga empatiya tuyg'usini shakllantirishda quyidagilarga amal qilish lozim:

1. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda hamdardlik tuyg'usini rivojlantiruvchi xalq og'zaki ijodi na'munalaridan keng foydalanish;
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan qo'g'irchoq teatri va boshqa madaniy maskanlarga sayohatlar tashkil etish;
3. Bolalar bilan faoliyatlardan tashqari vaqtda turli sahnalashtirilgan o'yinlar va ertaklarni tashkil qilish.

Tengdoshlar bilan hamdardlik ko'p jihatdan bolaning holati va pozitsiyasiga bog'liq. O'tkir shaxsiy raqobat sharoitida hissiyotlar maktabgacha yoshdagi bolani bosib oladi va tengdoshiga qaratilgan salbiy iboralar soni keskin ortadi. Bola tengdoshiga qarshi hech qanday dalil keltirmaydi, lekin afsuski, nutqda unga o'z munosabatini bildiradi, do'stiga hamdardlik keskin kamayadi. Tengdoshlarning faoliyatini passiv kuzatish maktabgacha yoshdagi bolada ikki xil tajribani keltirib chiqaradi. Agar u o'z qobiliyatiga ishonsa, u jingalakni boshdan kechiradi. Bola o'zini ijobiy adabiy qahramon bilan solishtirish, unga faol hamdardlik bildirish sharoitida eng yorqin ijobiy his-tuyg'ularni boshdan kechiradi. Bolaning qahramonga bo'lgan munosabati uning bahosini belgilaydi. Taxminan 4 yoshda, qahramonga nisbatan hissiy va axloqiy munosabat o'rtasida nomuvofiqlik bo'lishi mumkin. Qahramonning xatti-harakatlari mazmuniga qarab baho beriladi. 4 yildan so'ng, qahramonga hamdardlik va yordam rivojlanishi bilan axloqiy tortishuvlar paydo bo'ladi. Endi bolalar harakatlarning ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatadilar. Shunday qilib, xayoliy tekislikdagi harakatlar bolaga xulq-atvor motivlarini tushunishga yordam beradi va qahramonga nisbatan hissiy munosabat uning harakatlarini axloqiy baholashdan ajralib chiqib boshlaydi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda empatiya rivojlanishining mohiyati, shakllari va xususiyatlarini ilgari nazariy tahlil qilishimizga asoslanib, biz empatiya tuzilishidagi quyidagi mazmunli tarkibiy qismlarni ajratamiz (V.A.Labunskaya, E.I.Rogov, E.R.Ovcharenko, S.A.Kozlova):

1. Empatiyaning hissiy komponenti(hamdardlik) boshqasining hissiy holatini tan olish va tushunish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Bu passiv hamdardlik sifatida tavsiflanadi ("U o'zini yomon his qilmoqda, men unga achinaman").

2. Empatiyaning kognitiv komponenti(tajriba - o'zini tasdiqlash)o'zini boshqaning fikrlari, his-tuyg'ulari, harakatlariga aqliy ravishda o'tkazish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Bu boshqa odamning ichki dunyosini idrok etish va tushunish, hamdardlikning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi ("U o'zini yomon his qiladi, men buni xohlamayman").

3. Empatiyaning xulq-atvor komponenti(tajriba-harakat)bolaning kattalar va tengdoshlari bilan muayyan turdagi munosabatlarga amaliy tayyorligi sifatida qaralishi kerak: boshqa shaxsning azobini engillashtiradigan o'zaro ta'sir usullaridan foydalanish qobiliyati; yordam berish, xatti-harakatni osonlashtirish - bu boshqasining tajribasiga javob. Bu samarali yordam ko'rsatish istagi sifatida tavsiflanadi ("U o'zini yomon his qilmoqda, men unga yordam berishni xohlayman").

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Maktabgacha pedagogika F.R. Qodirova, Sh. Q. Toshpo'latova, N.M. Kayumova, M. N. A'zamova "Tafakkur" Nashriyoti Toshkent – 2019

2. Abramenkova V.V. Bolalikning ijtimoiy psixologiyasi: bolalar submadaniyatida bolalar munosabatlarining rivojlanishi. - M., 2000. - 415 b.

3. Bojovich L.I. Shaxs va uning shakllanishi bolalik. - M., 1968 yil.

4. Yusupov I.M. Empatiya psixologiyasi: nazariy. va qo'llaniladi jihatlari: Muallif. Dis. ... Doktor Psixol. Fanlar. - Sankt-Peterburg, 1995 yil.

5. Teatr faoliyati - bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish vositasi sifatida. Read more at: <https://minikar.ru/uz/pritchi/teatralizovannaya-deyatelnost---kak-sredstvo-razvitiya-sposobnostei-detei/>